

KAJTÁR-PINJUNG OLGA

SZTE BTK, Irodalom- és Kultúratudományi Doktori Iskola

Aetas 39. évf. 2024. 1. szám, 141–157.

ISSN 0237-7934

DOI 10.14232/aetas.2024.1.141-157

www.aetas.hu

Fogyokból ellenség

A Bush-kormány külpolitikája és jogalkotása 9/11 után

ABSTRACT. *Enmification of Detainees: The Foreign Policy and Legislation of the Bush Administration After 9/11.* This paper aims to contextualize the topic of enmification and analyze political and legal discourse with the purpose of identifying the trends and changes in the enemy image construction of Guantánamo Bay detainees carried out by the Bush administration. Following the 9/11 terrorist attacks, the notion of the United States being the leader of the world has become even more emphasized and it assumed an even stronger sense of responsibility in leadership on the global stage. The research examines presidential speeches, executive orders, legal decisions, and laws to establish the timeline of enemy image constructing methods used by the government in order to get a better understanding of the role of legislative measures in the enmification of the detainees.

Keywords: *Guantánamo, Bush administration, enmification, American exceptionalism, legislation*

A 2001. szeptember 11-én az Amerikai Egyesült Államokat ért terrortámadások az egész világot sokkolták. A füstben úszó ikertornyok és a reményvesztett, ablakokból menekülő áldozatok képét soha nem fogják elfelejteni mindazok, akik amerikai idő szerint a délelőtti órákban televízió közelében voltak, és élőben követték az eseményeket. Bárki, akit megkérdeznek, hogy emlékszik-e, hol volt, mit csinált, amikor a repülőgépek a World Trade Center tornyaiba csapódtak, pontosan fel tudja idézni a pillanatot, függetlenül attól, hogy amerikai állampolgár vagy sem. Több szempontból is meg lehet vizsgálni, hogy mi okozta a legnagyobb sokkot a terrortámadásokkal kapcsolatban, ám az egyik legfontosabb tényező az, hogy a tragédiasorozat következtében az emberek elkezdték megkérdőjelezni a mindaddig biztonságosnak vélt élethelyzetüket, hiszen ha egy olyan nagyhatalmat, mint Amerika, ilyen volumenű és ennyire váratlan támadás érhet, akkor mire számíthatnak a kisebb, gazdaságilag és katonailag gyengébb országok a világ egyéb részein. Mindezek tükrében az egész világ az Egyesült Államoktól várta az elvesztett biztonságérzet helyreállítását,¹ illetve a 9/11-es események elkövetőinek felelősségre vonását, és a Bush-kormány ezt a szerepet büszkén, határozott köteleességtudattal fel is vállalta. A terror elleni háború kihirdetését követően ugyanis elsődleges feladatának tekintette, hogy megfelelő helyet találjon a fogyok elhelyezésére, ami lehetőleg Amerika földrajzi határain kívül helyezkedik el – hogy ne nyújtsanak esetleges potenciális támadási célpontot az országon belül –, és elég biztonságos ahhoz, hogy megakadályozza a fogyok menekülését.

¹ Cutler: *Bush vs. Obama Detainee Policy Post-9/11*, 24.

A Guantánamói-öböl bizonyult a tökéletes helyszínnek egy ilyen szigorúan ellenőrzött börtön kialakítására, hiszen az Egyesült Államok 1903-ban Kubával közösen aláírt szerződése értelmében azóta is bérli a támaszpont területét a szigetországtól. Mivel a terület Kuba szuverenitása alatt áll, eleinte a Bush-kormány „jogi fekete lyukként”² (*legal black hole*) tekintett arra, ahol nem alkalmazhatóak az amerikai szövetségi, valamint nemzetközi emberi jogokra vonatkozó törvények. Ez a nézőpont vezetett oda, hogy az elmúlt húsz évben a guantánamói fogolytábor a terror elleni háború, a vitatható vallatási módszerek és az alapvető emberi jogok megsértésének szimbólumává vált.

A jelen tanulmány azt vizsgálja, hogy a 2001. szeptember 11-ei terrortámadásokat követően a Bush-adminisztráció miként használta fel a jogalkotást a Guantánamót övező jogi dilemmák kiaknázásával az öbölben fogvatartottakkal kapcsolatos ellenségkép kialakítására. A tanulmányban – egy rövid történelmi áttekintést követően – először bemutatom az elemzésben alkalmazott legfontosabb fogalmakat: a Bush-kormány politikájának mélyebb megértéséhez elengedhetetlen amerikai kivételesség (*American exceptionalism*) definícióját, majd az ellenség meghatározását, annak szerepét és szükségességét a politikában Carl Schmitt elmélete alapján. Ezután kronológiai sorrendet követve, elnöki beszédek és a Bush-kabinet által bevezetett és elfogadott rendeletek, valamint törvények elemzésén keresztül feltárom, hogy ezek miként járultak hozzá a fogvatartottak ellenségként való prezentálásához, és miért volt fontos az adminisztráció számára az ellenségkép kialakítása. Végül rávilágítok mindezen történések jelentőségére és lehetséges következményeire, mind történelmi, mind pedig jogalkotási szempontból. A jelen kutatásnak nem az a célja, hogy értékítéletet fogalmazzon meg egy olyan tragédia utáni törvényhozással kapcsolatban, mint ami Amerikát érte 2001. szeptember 11-én, mindössze megvizsgálja, hogy ez a fajta jogalkotás hogyan járult hozzá a ellenségképzéshez.

Számos olyan kutatás folyt és szakirodalom jelent meg az elmúlt több mint húsz esztendőben, melynek középpontjában a guantánamói fogolytábor áll. Vannak, amelyek Amerika globális hatalmát vizsgálják, mint például Richard Crockatt *After 9/11: Cultural Dimensions of American Global Power* (2007) című könyve, vagy a Don E. Walicek és Jessica Adams által szerkesztett, *Guantanamo and American Empire* (2017) címmel megjelent kötet. Mások a törvényhozatali döntések hatását kutatják, köztük Jordan J. Paust, aki a Bush-kormányt helyezi előtérbe *Beyond the Law: The Bush Administration's Unlawful Responses in the "War" on Terror* című könyvében (2007), valamint a Tracy Lightcap és James P. Pfiffner szerkesztésében megjelent *Examining Torture* (2014) című kötet, mely az emberi jogok megsértését, azon belül is a kínzás alkalmazásának problematikáját vizsgálja.

Az Amerikai Egyesült Államokat ért terrortámadások és az azok következtében hirdetett terrorizmus elleni háború alapjaiban változtatta meg az ország szerepét, globális megítélését, külpolitikáját és a Bush-kormány törvényhozási struktúráját. Fontos megjegyezni, hogy a jelen kutatás kizárólag a Bush-adminisztráció törvényhozási módszereit vizsgálja, mivel ezek az irányelvek voltak a legnagyobb hatással a haditengerészeti támaszponton bevezetett döntésekre, az azt követő kormányzatok további kutatás tárgyát képezhetik.

Guantánamo: 1898-tól napjainkig

A Kuba szigetének délkeleti csúcsában található Guantánamói-öbölben helyezkedik el az Amerikai Egyesült Államok fennhatósága és irányítása alatt álló haditengerészeti bázis (*Guantanamo Bay Naval Base*), ami 2002 januárja óta biztosít helyet a terrorizmus elleni

---

² Greenberg: *The Least Worst Place*, 64.

háború jegyében elejtett foglyoknak. A guantánamói támaszpont a bérleti szerződés megszületése óta számos különböző célt szolgált: többek között volt haditengerészeti műveleti központ, a Kubából és Haitiről érkező politikai menedéket kérők tábora, HIV-pozitív haiti menekültek börtöne és végül, de nem utolsósorban legutóbbi és jelenlegi szerepe is egyben: haditengerészeti bázis mellett szigorúan ellenőrzött börtön.³

Kuba és az Egyesült Államok kapcsolata bonyolult és szövevényes múltra tekint vissza. Annak érdekében, hogy jobban megértsük Guantánamo helyzetét, egészen az 1898-as spanyol–amerikai háborúig kell visszanyúlni, amikor az Egyesült Államok beavatkozásával Kuba elnyerte függetlenségét Spanyolországtól. A háborút követően az Egyesült Államok választási helyzet elé állította a szigetországot: azzal a feltétellel egyeztek bele csapataik kivonásába, ha Kuba a guantánamói támaszpont területét hivatalos formában bérbe adja Amerikának, ami meg is történt 1903-ban, a Platt alkotmánykiegészítés elfogadásával. Ezt a bérleti szerződést módosították 1934-ben, mely szerint az csak két esetben bontható fel: ha mindkét fél beleegyezését adja, vagy az amerikaiak önszántukból kivonulnak az öbölből.⁴ Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy az Egyesült Államok kezében van a bázis sorsa, mindaddig az ő irányításuk alatt marad, amíg le nem mondanak róla, függetlenül a kubaiak akaratától. Kuba ebben a helyzetben tehát passzív szereplő, hiszen nem áll hatalmában az amerikaiak eltávolítása a szigetről sem a szerződés felbontásával, sem egyéb módon. A legutóbbi ezirányú erőfeszítés 1959-re tehető, amikor a kubai forradalmat követően Fidel Castro megpróbálta semmissé nyilvánítani a szerződést, ám hiába. Az Egyesült Államok a mai napig minden évben kiállít Kuba részére egy 4085 dollárról szóló csekket – ugyanis ezért az elenyésző összegért bérlük az öböl támaszpontához tartozó részét –, amit a kubai állam soha nem váltott be, ezzel is tiltakozásukat fejezve ki Amerika jelenlétével szemben.⁵

A mára már ikonikussá vált narancssárga overallt viselő, terrorizmus elkövetésével gyanúsított egyéneket abban a guantánamói fogolytáborban helyezték el, amit úgy terveztek, hogy a „világ számára látható” (*highly visible*) legyen, ugyanakkor soha ne legyen teljes mértékben transzparens.⁶ Ez a fajta kettősség a láthatóság és láthatatlanság között jelentősen befolyásolta a börtön és a kormány kommunikációját a publikum felé. A transzparencia hiánya, a börtönkomplexumot védő cenzúra, az igazság elferdítése és a jogi nyelv manipulációja hozzájárult ahhoz, hogy a Bush-kormány évekig titkolni tudja a bázison történt atrocitásokat és túlkapasokat.⁷ Az átláthatóság teljes hiányát bizonyítja az is, hogy a guantánamói fogolytáborban tartott személyek nevével ellátott listát csak 2006 tavaszán hozta nyilvánosságra⁸ az amerikai kormány, négy évvel az első foglyok megérkezését követően.

„Jogi fekete lyuk”

Annak ellenére, hogy a területre vonatkozó bérleti szerződés harmadik cikkelye világosan kimondja, hogy a megszállás ideje alatt az Egyesült Államok teljes hatáskörrel és irányítással rendelkezik (*complete jurisdiction and control*) a terület felett,⁹ a Bush-kormány úgy

³ Walicek–Adams: *Finding Guantánamo: Freedom, Paradox, and Poetry*, 11.

⁴ Kaplan: *Where is Guantánamo?* 835–863.

⁵ Kaplan: *Where is Guantánamo?* 835–836.

⁶ Coleman: *The Amen Temple of Empire*, 39.

⁷ Smith: *Bad Men*, 129.

⁸ Smith: *Bad Men*, 151.

⁹ *Agreement Between the United States and Cuba for the Lease of Lands for Coaling and Naval stations*, i. m.

tekintett a guantánamói fogolytáborra, mint egy úgynevezett „jogi fekete lyukra”, ahol sem a szövetségi, sem a nemzetközi törvények nem érvényesíthetők. Legfőbb érvük szerint, mivel a terület fölötti szuverenitás Kubához tartozik, az Egyesült Államoknak nem áll hatalmában saját jogrendszerének alkalmazása, így bármi, amit tesznek, elfogadható, mivel nem tartozik büntetőjogi felelősségvállalás hatálya alá.¹⁰ Ez az álláspont azonban számos problémát vet fel.

Tagadhatatlan, hogy az eddig példátlan formát öltő modern terrorizmus nemzeteket átívelő mivolta lényegesen megnehezítette a földrajzi, nemzeti és állami határokhoz kötött törvények és rendelkezések alkalmazhatóságát.¹¹ Ugyanakkor a szeptember 11-ei események bekövetkeztekor számos szövetségi és nemzetközi törvény volt érvényben, amelyek nemcsak, hogy felhasználhatók lettek volna, de kötelező érvényűek is az Egyesült Államokra nézve, köztük az 1949-es genfi egyezmények háború törvényeire vonatkozó részei, vagy például a *habeas corpus*, vagyis a fogva tartás jogosságának megtámadásáról szóló univerzális jog.¹² Ezen alkalmazandó jogszabályok létezésének és fontosságának felismerése, valamint az új, ismeretlen háborús helyzetre vonatkozó módosítások kidolgozása helyett a Bush-kabinet legfontosabb törvényhozó szereplői figyelmen kívül hagyták azokat.¹³ Természetesen maximálisan érthető és elfogadható az Egyesült Államok azon szándéka, hogy a lehető leghamarabb elfogja és felelősségre vonja azokat, akikről bizonyítékokkal alá tudják támasztani, hogy ténylegesen részt vettek vagy bármilyen módon hozzájárultak a terrortámadások végrehajtásához. Mindazonáltal ez nem azt jelenti, hogy ezeket a gyanúsítottakat az országnak hatalmában állt megfosztani az alapvető emberi és a tisztességes jogi eljáráshoz való joguktól.¹⁴ Nem is beszélve a lényegében végtelen idejű fogva tartásról, ami határozatlan időre lehetővé teszi az állam törvényen kívüli hatalomgyakorlását.¹⁵ Ez a fajta, a hatáskörre és a nemzetközi jog alkalmazhatóságára vonatkozó bizonytalanság tette lehetővé a visszaéléseket, a foglyokkal szembeni méltatlan bánásmódot, valamint a jogi kikapuk kihasználását.

A terrortámadásokat követően a Bush-kormány reaktív politikát alkalmazott, melynek lényege az, hogy meghozott döntéseiket az esetleges további terrortámadásoktól és az ártatlan életek elvesztésétől való félelem vezérelte. Ez összefüggésbe hozható Richard Hofstadternek az 1960-as években megszületett feltevésével, miszerint a katasztrófák és a katasztrófáktól való félelem idézi elő leginkább a „paranoid retorika szindrómáját”.¹⁶ A Bush-kabinet reaktív hozzáállása részben annak a ténynek tulajdonítható, hogy az 1776-os amerikai függetlenségi háború óta Amerikát mindössze három alkalommal érte támadás saját területén: az első az 1812-es háború, amikor a britek megtámadták a fővárost, a második az 1941. december 7-ei Pearl Harbor-i támadás, ami a kontinentális Amerikától távolabb eső Hawaii szigetét érintette, harmadszor pedig a 9/11-es terrortámadások.¹⁷

---

¹⁰ Kaplan: *Where is Guantánamo?* 834.

¹¹ Prieto: *Detention and Interrogation*, 17.

¹² Amann: *Abu Ghraib*, 2086–2087.

¹³ Amann: *Abu Ghraib*, 2087.

¹⁴ Butler, Judith: *Guantánamo Limbo*. The Nation, March 14, 2002. 63. <https://www.thenation.com/article/archive/guantanamo-limbo/> (letöltés: 2023. szeptember 27.)

¹⁵ Butler: *Guantánamo Limbo*, 64.

¹⁶ Hofstadter: *The Paranoid Style in American Politics and Other Essays*, 39.

¹⁷ Smith: *Bad Men*, 39.

A fogvatartottak mindössze öt százalékát ejtette foglyul az amerikai hadsereg, a fennmaradó kilencvenöt százalékot Amerikával szövetséges erők adták át a nagyhatalom részére.¹⁸ Az Egyesült Államok ugyanis 5000 dolláros fejpénzt ajánlott fel minden egyes elfogott és Amerikának átadott tálib harcosért.¹⁹ Mindemelett sokan voltak, akik tévedésből kerültek a börtönbe, hallomás, másodkézből származó téves információk vagy vallomások következtében.²⁰ Az sem könnyítette meg a helyzetet, hogy az amerikai kormány semmilyen személyazonosításra alkalmas dokumentumot nem kért a foglyokról az őket átadó országoktól.²¹ Ennek eredményeképpen sokan ártatlanul kerültek Guantánamóba, és a kormány kommunikációja ezeket a személyeket is megkülönböztetés nélkül ellenségnek nyilvánította. A nyilvánosságra hozott listán több kiskorú is szerepelt, a legidősebb fogoly pedig 1913-ban született.²² A fogvatartottak kilencvenkét százalékát soha nem vádolták meg azzal, hogy az al-Kaida terrorszervezet tagjai lettek volna, ami figyelemre méltó arány.²³ Mindezek ismeretében, a Bush-kormány által hozott döntések vizsgálatával egyrészt szélesebb körű és részletesebb képet nyerhetünk, valamint jobban megérthetjük a reaktív politika hátrányait, másrészt ez rávilágít a jogalkotás szerepére az ellenségképzésben.

Amerikai kivételesség és az ellenség fogalma

Az *amerikai kivételesség* (*American exceptionalism*) koncepciója a Bush-adminisztráció egyik legjelentősebb alapköve volt, ami még inkább hangsúlyossá vált 9/11 után. Az *amerikai kivételesség* fogalma azt a felfogást jelenti, miszerint az Egyesült Államok „különb a világ többi országánál, azoknak példát kell hogy mutasson, és mindezt az emberi szabadság kiszélesítésének jegyében”.²⁴ Hilde Eliassen Restad szerint az *amerikai kivételesség* fogalma három állításból tevődik össze: az első az, hogy az Egyesült Államok eltér a régi világtól; a második szerint különleges és egyedi szerepe van a világ történelmében; végül, de nem utolsósorban pedig az, hogy az Egyesült Államok óriási hatalomra tesz szert, s más nagyhatalmakkal szemben nem fogja elveszíteni vezető pozícióját.²⁵

Az Egyesült Államok és az amerikai nép különleges helyzete a világban nem újkeletű eszme, kezdetét egészen a gyarmatokig vezethetjük vissza. John Winthrop, a massachusettsi puritán kolónia kormányzójának 1630-as beszédében is erőteljesen megjelent az a „*city upon the hill*” metaforájával, miszerint ők lesznek a „város a hegyen”, akikre a világ többi részén élők felnéznek, ezért példát kell mutatniuk másoknak, Istenhez méltó módon kell cselekedniük.²⁶ Ez az isteni gondviselés koncepció végigkísérte a gyarmatosítókat, akik nem csak megélhetést tudtak teremteni maguk és közösségük számára, de később képesek voltak terjeszkedni is.²⁷ A függetlenségi háború során nem csupán az anyaországtól kívántak elszakadni, hanem saját politikai rendszert szándékoztak létrehozni, aminek megvalósulásával az

---

¹⁸ Pfiffner: *The Efficacy of Coercive Interrogation*, 129. Lásd továbbá: Felter–Brachman: *CTC Report: An Assessment of 516 Combatant Status Review Tribunal (CSRT) Unclassified Summaries*, i. m.

¹⁹ Smith: *Bad Men*, 47.

²⁰ Prieto: *Detention and Interrogation*, 21.

²¹ Smith: *Bad Men*, 146.

²² Smith: *Bad Men*, 151.

²³ Smith: *Bad Men*, 163.

²⁴ Peterecz: *A kivételes Amerika*, 33.

²⁵ Eliassen: *American Exceptionalism*, 3.

²⁶ Peterecz: *A kivételes Amerika*, 39–40.

²⁷ Peterecz: *A kivételes Amerika*, 48.

Egyesült Államok lakóinak a kivételességérzete még inkább felerősödött.²⁸ Az „Újvilág, az új és kiválasztott nép, a város a hegyen, az Ígéret Földje, a Szűz Föld, az Új Édenkert, amerikai Jeruzsálem”²⁹ megnevezések mind hozzájárultak a „sorszerű elrendeltetés” beteljesülésének az érzéséhez és ahhoz, hogy az amerikai kivételességtudat a mai napig az „elnöki hivatal egyik legfontosabb – alkotmányon kívüli kötelezettségévé”³⁰ váljon.

A kivételesség mellett a *civilizációs öntudat* (*civilization-consciousness*) fogalmát is megemlíthetjük, mely szerint az amerikai civilizáció eltér a nyugati civilizációtól. Ez egészen 1776-ra vezethető vissza, amikor az angol filozófus és forradalmár, Thomas Paine kijelentette, hogy Anglia és Amerika teljesen más rendszerhez tartoznak: Anglia Európához, Amerika pedig saját magához.³¹ Ezt a gondolatot fejezte ki Robert Kagan állítása is, miszerint elérkezett az idő, hogy tudomásul vegyünk a tényt, hogy Amerika és Európa különbözőképpen látják a világot.³² Ezen vélemények megerősítik azt, amivel sok amerikai és Amerikán kívüli szemlélő is egyetért, hogy Amerika különleges nemzet, rendkívüli hivatástudattal.³³ Ezt a szemléletet Samuel P. Huntington *civilizációs öntudat* (*civilization-consciousness*) fogalma fedi le a leginkább, szoros összefüggésben az *amerikai kivételesség* fogalmával. Mindkét megnevezés lényege az, hogy Amerika és a világ sok más része is nem mindennapi szerepet tulajdonít az országnak, valószínűleg elsősorban annak mérete és gazdasági hatalma folytán. Huntington megfogalmazásában a hatalom egy ember vagy közösség azon képessége, hogy meg tudja változtatni egy másik személy vagy közösség viselkedését.³⁴ Ez a különleges szerepfelfogás még nagyobb hangsúlyt kapott a terrortámadásokat követően, hiszen az egész világ az Egyesült Államoktól várta a helyzet megoldását, s azt ruházták fel a megmentő szerepével. Mindez áthatotta a Bush-kormányzat gondolatrendszerét.³⁵

Az Amerika rendkívüli helyzetét és felelősségvállalását kifejező retorika Bush elnök több 9/11-et követő beszédében is erőteljesen megjelent. A terrortámadások estéjén, a nemzethez intézett beszédében kiemelte, hogy feladatuk megvédeni „az állampolgárokat a jövőbeli támadásoktól itthon és szerte a világon”.³⁶ Továbbá maga a *civilizáció* szó is többször visszaköszön az elnök retorikájában: „...ez a világ harca. Ez a civilizáció harca”³⁷ – jelentette ki a terror elleni háború kezdetén, és hónapokkal később szintén kiemelte, hogy „háborút indítunk a civilizáció megmentésére”.³⁸ Öt évvel a tragédia után egy beszédében megjegyezte, hogy „igazság szerint ez [a terrorizmus elleni háború] a civilizációért folyó küzdelem”.³⁹ Idézhetjük továbbá a 2002. január 29-ei beszédéből a következő részletet: „...nagyszerű lehetőségünk nyílik ezekben a háborús időkben arra, hogy a világot azon értékek irányába vezessük, melyek hosszantartó békét hoznak.”⁴⁰ A fenti idézetekből nyilvánvalóvá válik, hogy a Bush-kormány retorikájában magára vállalta a felelősséget és a világ vezetésének feladatát.

²⁸ Peterecz: *A kivételes Amerika*, 55.

²⁹ Peterecz: *A kivételes Amerika*, 49.

³⁰ Peterecz: *A kivételes Amerika*, 253.

³¹ Kuklick: *Thomas Paine: Political Writings*, 23.

³² Kagan: *Of Paradise and Power*, 3.

³³ Crockatt: *After 9/11*, 14.

³⁴ Huntington: *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, 83.

³⁵ Crockatt: *After 9/11*, 22.

³⁶ Bush: 2001. szeptember 11.

³⁷ Bush: 2001. szeptember 20.

³⁸ Bush: 2002. január 29.

³⁹ Bush: 2006. szeptember 11.

⁴⁰ Bush: 2002. január 29.

Ez a típusú kötelezettségvállalás Bush egész elnökségére jellemzőnek mondható, hiszen a terrorizmus elleni háború valóban remek alkalmat nyújtott az akkori elnöknek, hogy megszilárdítsa Amerika vezető helyzetét, és élt is ezzel a lehetőséggel, viszont „idővel már nem volt képes uralni azt”.⁴¹

Mindemellett tisztázni kell az ellenségkép fogalmát is. Ehhez Carl Schmitt politológus gondolatait hívom segítségül, aki szerint a politika alap építőköve a barát és ellenség közti különbség. Schmitt állítása szerint az a békés világ, ahol nem fordulhatna elő háború, ahol nem létezik a barát–ellenség megkülönböztetés, egy politika nélküli világ lenne.⁴² Az ellenséget két kategóriába sorolja, a valós (*real*) és az abszolút (*absolute*) ellenségekre, ezek közül az utóbbi használatos a guantánamói foglyok esetében, hiszen a valós ellenséggel szemben, aki valamilyen kézzel fogható célért, például földrajzi területért harcol, az abszolút ellenség célja sokkal inkább ideológiai jellegű. Schmitt szerint az abszolút ellenséget csak egy abszolút háborúban lehet legyőzni, ami már nem kizárólag az ellenségre irányul, hanem a magasabb értékrend megvalósítása a célja, bármi áron.⁴³ Ez a hozzáállás figyelhető meg a Bush-kormány narratívájában és törvényhozásában egyaránt. Ezen a ponton fontos kiemelni, hogy maga az adminisztráció is a törvénytelen ellenséges harcos⁴⁴ (*unlawful enemy combatant*) kifejezést választotta a foglyok megnevezésére a genfi egyezményben foglalt *hadifogoly* (*prisoner of war*) helyett, és ennek miérettje a későbbiekben térünk ki.

A Bush-kormány jogalkotása 9/11 után

A 9/11-es eseményeket követően első rendelkezésként a Bush-kormány elfogadta az úgynevezett katonai erők bevetésére vonatkozó felhatalmazást (*Authorization for Use of Military Force*, AUMF), ami feljogosítja az elnököt, hogy bármilyen szükséges és általa megfelelőnek ítélt katonai erőt bevetessen azon nemzetek, személyek, szervezetek ellen, akikről úgy ítéli meg, hogy részt vettek a 2001. szeptember 11-ei terrortámadások szervezésében, elkövetésében, illetve bármilyen módon elősegítették azt.⁴⁵

A rendelet nyelvezete több szempontból is ellentmondásos. Egyrészt az elnöknek jogában áll egyoldalúan meghatározni, hogy kit tekint a kormány terroristának, és az ilyen személyekkel szemben bármilyen, önkényesen meghatározott katonai erőt bevetni, amit az elnök megfelelőnek ítél. A dokumentum azonban semmilyen szempontrendszerrel nem határoz meg, ami segítené az elnök döntését annak meghatározásában, hogy kit és mi alapján tart veszélyesnek, és azokkal szemben mit jelent a „megfelelőnek ítélt” katonai lépés. Egyértelműen definiált kritériumok nélkül az elnök hatalma ebben a formában korlátlanul tekintendő. Másrészt ebben a rendeletben figyelhető meg először a törvényhozási folyamatban az ellenségkép kialakításának első lépése, hiszen konkrét kikötések nélkül teszi lehetővé, hogy egy egyént a terrortámadásokkal kapcsolatba hozzanak, ami egyértelműen azt a látszatot

⁴¹ Metz: *A kis-nagy ember*, 234.

⁴² Schmitt: *Concept of the Political*, 35.

⁴³ Schmitt: *Theory of the Partisan*, 94–95.

⁴⁴ Metz Rudolf ezt a kifejezést „törvénytelen terrorista”-ként fordítja *A kis-nagy ember*. George W. Bush és a 9/11-es terrortámadás című tanulmányában, míg Lattmann Tamás a „jogellenes harcos” kifejezést használja a *Fogolytábor a guantánamói támaszponton – áttekintés a megnyitástól a bezárásig* című publikációjában. A jelen tanulmány szerzője a törvénytelen harcos kifejezést használja, viszont tekintve a foglyok helyzetét, esetükben inkább „jogtalan harcosok” megnevezésről kellene beszélni.

⁴⁵ *Authorization for Use of Military Force*, i. m.

kelti, hogy ezek a személyek annyira veszélyesek az amerikai társadalomra, hogy az ország bármit megtehet annak érdekében, hogy megállítsa őket.

Mindössze öt nappal a 9/11-es terrortámadások után Richard „Dick” Cheney amerikai alelnök egy televíziós interjúban azt nyilatkozta, hogy előfordulhat, az Egyesült Államok hadseregének át kell lépnie a „sötét oldalra”, és sok mindent, amit meg kell tenniük, a nyilvánosságtól távol, csendben kell megtenni, „minden olyan eszközt be kell vetniük, ami a hírszerző ügynökségek rendelkezésére áll”, a célok érdekében.⁴⁶ Az alelnök közleménye teljesen világosan előre vetítette azt az irányt, amit azután a Bush-kabinet az elkövetkezendő időszakban követett.

2001. november 13-án Bush elnök aláírta a „bizonyos nem-állampolgárok fogva tartására, tárgyalására, illetve velük szembeni bánásmódra” vonatkozó rendeletet (*detention, treatment, and trial of certain non-citizens*), ami lehetővé tette, hogy tulajdonképpen bárkit, aki nem amerikai állampolgár, letartóztatassanak, bíróság elé állítsanak és elítéljenek haditörvényszék előtt.⁴⁷ A „katonai döntőbizottságok” (*military commissions/MC*) által alkalmazott eljárás jelentősen eltért az igazságszolgáltatási alapelvek alapján működő civil bíróságok eljárásmódjától, a következőkben ezeket a különbségeket tekintjük át röviden.

Egy általános büntetőjogi tárgyaláson a vádlottnak joga van az ellene felhasznált összes bizonyíték megtekintésére; a kikényszerített vagy erőszakkal megszerzett információkat nem lehet bizonyítékként elfogadni; a vádlottnak joga van a szabad ügyvédválasztáshoz.⁴⁸ Ezzel szemben a katonai döntőbizottságok nem kötelesek a bizonyítékokat a vádlott rendelkezésére bocsátani, valamint a megszerzett bizonyítékok elfogadhatóságáról maga a bizottság dönt a védelmi miniszter jóváhagyásával; a vádlottnak nincs joga ügyvédet választani, azt a bizottság jelöli ki számára. A rendelet egy további lényeges pontja kimondja, hogy a vádlottnak nincs joga jogorvoslati kérelem benyújtására az Egyesült Államokban, s nem fordulhat nemzetközi bírósághoz sem.⁴⁹ Azaz a katonai döntőbizottságok megfosztották a foglyokat alapvető emberi jogaitól, ami jelentős ellenállást váltott ki a nemzetközi emberjogi szervezetek körében.

A következő lépés 2002 januárjában történt, amikor Donald Rumsfeld, akkori védelmi miniszter kijelentette, ahogy arra már utaltunk, hogy a foglyokra a 'hadifogoly' megnevezés helyett a 'törvénytelen harcos'⁵⁰ kifejezést fogják használni. Indoklásában elmondta, hogy a genfi egyezmény értelmében a hadifoglyoknak vannak bizonyos jogaik, többek között a méltányos bánásmóddhoz fűződődek, a „törvénytelen harcosoknak” viszont nincsenek ilyen jogaik,⁵¹ hiszen ez a megnevezés nem szerepel sem a szövetségi, sem a nemzetközi jogszabályokban.

A Bush-kormány Rumsfeld álláspontját jogszabályba is foglalta, ebből született meg a 2002. február 7-én aláírt rendelet, melyben az amerikai elnök hivatalosan megtagadta a hadifogoly státuszt az elejtett foglyoktól. A III. genfi egyezmény 3. cikkében foglalt, nemzetközileg elismert szabályok alapján a hadifoglyok jogosultak bizonyos fokú védelemhez; többek

⁴⁶ Paust: *Beyond the Law*, 12. (Lásd továbbá: Cheney interjú)

⁴⁷ Executive Order 13224, i. m.

⁴⁸ Steps in the Federal Criminal Process, i. m.

⁴⁹ President issues Military Order, i. m.

⁵⁰ Metz Rudolf ezt a kifejezést „törvénytelen terrorista”-ként fordítja írja meg, míg Lattmann Tamás a „jogellenes harcos” kifejezést használja. A jelen tanulmány szerzője úgy ítélte meg, hogy a jogaiktól megfosztott egyénekre találhatóbb lehet ebben a kontextusban a jogtalan harcos megnevezés

⁵¹ Seeey, Katherine Q.: *A Nation Challenged: The Prisoners; First 'Unlawful Combatants' Seized in Afghanistan Arrive at U.S. Base in Cuba*. The New York Times, January 22, 2002.

között tilos a „kegyetlen bánásmód,” az „emberi méltóság megsértése, különösen a megalázó és lealacsonyító bánásmód”. Ezenfelül a hadifoglyokat „minden körülmények között, fajon, száron, valláson, hiten, nemen, születésen vagy vagyonon, valamint más hasonló ismérven alapuló bármely hátrányos megkülönböztetés nélkül emberséges bánásmódban kell részesíteni”.⁵² Az amerikai elnök döntése mögött rejlő érvek nem teljesen egyértelműek, és idővel változtak is. Arra hivatkoztak, hogy a genfi egyezmény nem vonatkozik nemzetekhez nem köthető szervezetek, mint az al-Kaida tagjaira, mivel az Egyesült Államok egy terrorista szervezettel áll harcban és nem egy tényleges nemzetállammal, ami indokolja a törvények felfüggesztését.⁵³ Ugyanakkor, a konfliktus kezdetekor Afganisztán, ahonnan az elfogottak egy része érkezett, nem rendelkezett működő kormánnyal a Talibán vezetés leváltását követően,⁵⁴ ezért nem is vonatkozhattak rá a genfi egyezményben foglaltak.⁵⁵ Ezek az érvek azonban azért sem állják meg a helyüket, mert a Bush-kormány többször hangsúlyozta, hogy a fogvatartottakat emberi és „a [genfi] egyezményben foglaltakkal megegyező bánásmódban” részesítik.⁵⁶ Ezt az ellentmondást fontos kiemelni: miért döntene úgy a kormány, hogy megtagadja a hadifogoly státuszt a terrorizmus elleni háborúban elejtett egyénektől, miközben azt állítják, hogy a genfi egyezményben foglaltakat alkalmazzák az esetükben. A státusz megtagadása lehetővé tette az Egyesült Államok számára, hogy szabadon – bármilyen szükséges módszert alkalmazva – és következmények nélkül hallgathassák ki a gyanúsítottakat. A genfi egyezmény mellett az Egyesült Nemzetek Szövetsége által összeállított Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát is figyelmen kívül hagyták, ami kimondja, hogy „az emberi közösség valamennyi tagja veleszületett méltóságának, valamint egyenlő és elidegeníthetetlen jogainak az elismerése a szabadság, az igazságosság és a világbéke alapja”.⁵⁷ Feltehető tehát a kérdés, hogy amennyiben a fogvatartottak nem jogosultak a hadifogoly státusz nyújtotta védelemhez, milyen védelem az, ami megilleti a törvénytelen harcosokat.

A Bush-kormány nemzetvédelmi okokra hivatkozva szükségesnek ítélte az úgynevezett különleges vallatási módszerek (*enhanced interrogation techniques*) használatát, mivel ezeket tartotta az információszerzés leggyorsabb és leghatékonyabb módjának.⁵⁸ A „különleges vallatási módszer” megnevezés használata a tényleges jelenséget leginkább kifejező „kínzás” (*torture*) helyett ugyanazt a célt szolgálta, mint a korábban ismertetett fogalomválasztás. Ezek a jogi, szemantikai, látszólag árnyalatnyi különbségek döntő fontosságúvá váltak a Guantánamóban fogvatartottakkal szembeni bánásmód és jogi lehetőségeik – illetve azok hiányának – tekintetében, hiszen ezekkel is törvényen kívül helyezték és dehumanizálták a foglyokat, más szóval megfosztották őket emberi mivoltuktól, hozzájárulva az ellenségkép kialakulásához.

A különleges kihallgatási módszerek jogi szempontból komoly aggodalomra adhatnak okot. Egyfelől a kényszer alatt tett vallomások sok esetben nem megbízhatóak, a kihallgatott személy valótlan állításokat tehet annak érdekében, hogy minél előbb véget vessen a kellemetlen és gyakran fájdalmas procedúrának.⁵⁹ Amennyiben azonban a gyanúsított hamis beismerő vallomást tesz, az az egész életére hatással lehet, és élete fennmaradó részét bör-

⁵² Genfi Egyezmények: A hadifoglyokkal való bánásmódra vonatkozóan Egyezmény 3.

⁵³ Butler: *Guantanamo Limbo*, i. m.

⁵⁴ Jalali: *Afghanistan in 2002*, 184.

⁵⁵ *Decision not to Regard Persons Detained in Afghanistan as POWs*, 477.

⁵⁶ *Decision not to Regard Persons Detained in Afghanistan as POWs*, 480.

⁵⁷ Egyesült Nemzetek Szövetsége: *Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya*, i. m.

⁵⁸ Pfiffner: *The Efficacy of Coercive Interrogation*, 128

⁵⁹ Smith: *Bad Men*, 46.

tönben töltheti, ártatlanul.⁶⁰ A CIA kiadásában 1963-ban megjelent *Counterintelligence Interrogation* (Kémelhárítási kihallgatás) című kiadvány is alátámasztja ezt: a benne foglaltak szerint az „intenzív fájdalom valószínűsíthetően hamis beismeréshez vezet azért, hogy a lehető leghamarabb befejeződjön a vallatás. A vallomást követő nyomozás pedig roppant időigényes feladat, ami csak késlelteti az eredményességet.”⁶¹

A különleges kihallgatási technikák bevetésének hatástalansága mellett érvel Matthew Alexander (álnéven író) is, aki tizenhét évig dolgozott a légierőnél, valamint több mint 300 kihallgatást vezényelt le, és csaknem ezer vallatáson vett részt a terror elleni háború során.⁶² Alexander úgy véli – és tapasztalatai is ezt támasztják alá –, hogy egy hatékony kihallgatás során a vallató feladata az, hogy a fogoly bizalmába férkőzzön, mindent megtudjon róla, miközben tisztelettudóan és nyíltan kommunikálva jobban megismeri őt, és a rendelkezésére álló tényeket felhasználva irányított kérdéseken keresztül megszerzi a szükséges információkat.⁶³ Összességében megállapítható, hogy a Bush-kormány kellő körültekintés és szakértők bevonása nélkül folyamodott a különleges vallatási módszerekhez annak ellenére, hogy azok számos etikai és hírszerzési módszertani dilemmát vetnek fel.

2002 második felét a kínzásokra vonatkozó, a kormányzat különböző vezetőihez intézett szakértői memorandumok (*torture memo*) jellemezték, melyeket később kiszivárogtattak, így kerültek nyilvánosságra 2004 tavaszán. Ezeket a dokumentumokat az igazságügy miniszter (*Attorney General of the United States*) és helyettese (*Assistant Attorney General of the United States*) írták, címzettjük pedig az elnök, a CIA, illetve az Amerikai Védelmi Minisztérium (*Department of Defense*) volt. Azért volt rájuk szükség, mert nagyon keskeny a határ a kínzás (*torture*) és a kormány által használt különleges vallatási módszerek között (*enhanced interrogation techniques*). A kínzást az amerikai törvények mellett a nemzetköziek is szigorúan tiltják, míg a különleges kihallgatási módszerekre nem vonatkoznak ilyen szabályok. A legismertebb a „kínzás memorandumok” közül az Alberto R. Gonzales részére címzett jelentés volt. Gonzales a memorandum létrejöttékor az elnök egyik jogtanácsosa (*White House Counsel*), 2005-től pedig igazságügyi miniszter (*United States Attorney General*) volt. Ez a csaknem ötven oldalas dokumentum részletesen megvizsgálja és elemzi az Egyesült Államok törvénykönyvében definiált kínzás fogalmát és annak alkalmazhatóságát a terror elleni háború során elejtett foglyok esetében. Kínzásnak minősül „egy törvény nevében eljáró személy által elkövetett cselekmény, ami különös bűnelkövetési szándékkal okozott súlyos fizikai vagy mentális fájdalomokozás egy a felügyelete vagy fizikai kontrollja alatt álló személlyel szemben”.⁶⁴

A Gonzales-memorandum a definíció minden részletét kimerítően elemzi, a konklúzióban pedig két fontos megállapítást tesz: az egyik az, hogy a jelen háborúban az al-Kaidával és szövetségeseivel szemben önvédelmi okokra és a szükségre hivatkozva indokolt lehet egy a fenti definíciónak egy részletben ellentmondó kihallgatási módszer. Mindemellett felmenti a kihallgatót felet mindenféle büntetőjogi felelősség alól, őt így nem lehetséges bíróság előtt felelősségre vonni és megbüntetni a tetteiért, mivel szándéka nem bűnelkövetés, hanem információszerezés volt.⁶⁵ Jogosan merülhet fel a kérdés, hogy miként lehet egy cselekvés

---

⁶⁰ Smith: *Bad Men*, 79.

⁶¹ Central Intelligence Agency: *KUBARK: Counterintelligence Interrogation*, i. m.

⁶² Pfiffner: *The Efficacy of Coercive Interrogation*, 139.

⁶³ Alexander: *Kill and Capture*, 283–291.

⁶⁴ U.S. Code: Title 18 – Crimes and Criminal Procedure: Chapter 113C – Torture, i. m.

⁶⁵ U.S. Department of Justice, Office of Legal Counsel: *Memorandum for Alberto R. Gonzales Counsel to the President*, i. m.

mögötti szándékot megállapítani – erre a jóhiszeműség elve adhat választ. Mind a Bush-, mind később az Obama-kormány felhasználta a jóhiszeműség elvét a kihallgatók felelősségre vonása, illetve annak hiánya kapcsán. A 'jóhiszeműség' fogalmát a Közszolgálati Online Lexikon a következőképpen definiálja: „Ez az alapelv a polgári jogviszonyokban mindenkitől megfelelő tájékozódást, körültekintést és előrelátást, a valóságos tények és körülmények ismeretét (megismerését) és megfontolását követeli meg, mert csak ezek alapján hozható megfelelő döntés és tanúsítható felelős magatartás. A valóságos tények, körülmények megismerhetőségében azonban igen nagy szerepe van a másik fél jóhiszeműségének (őszinteségének, tisztességes szándékának) is. A jog általában védelemben részesíti azt a személyt, aki nyilatkozatát a külső látszatban bízva – kellő gondosság és körültekintés mellett – teszi meg.”⁶⁶ A guantánamói fogolytábor vonatkozásában ez azt jelenti, hogy a kihallgatások levezényléséért felelős személyeket nem lehet az általuk alkalmazott vallatási módszerek miatt felelősségre vonni és ezekért a későbbiekben megbüntetni sem, hiszen ebben az esetben az információszerezés volt a prioritás.

A Gonzales-jelentés mellett érdemes megemlíteni a Michael B. Dunlavey vezérőrnagy nevéhez köthető memorandumot, melyben kérte számos speciális kihallgatási technika alkalmazásának jóváhagyását, amit 2002 decemberében Rumsfeld védelmi miniszter el is fogadott. A jelentés három kategóriát különböztet meg: az első a foglyokkal való kiabálást tartalmazza. A második kategóriába tartozik a kutyák bevetése, a ruházat eltávolítása, stresszpozíciók használata, a harmincnapos elkülönítés, a húszórás időtartamú vallatások, illetve a látási és hallási ingerek manipulációja. A harmadik kategóriába olyan szcenárió tartozik, melynek során meggyőzik a foglyot arról, hogy saját és családtagjai testi épsége veszélyben forog, a halál vagy intenzív fájdalom elkerülhetetlen, a hideg víz vagy hideg hőmérséklet használata, a szimulált vízbe fojtás (*waterboarding*) és az enyhe, sérülést nem okozó fizikai kontaktus.⁶⁷ A különböző kategóriákban megjelölt kihallgatási módszerek a dokumentum értelmében indokoltnak tekinthetők az információszerezést megkönnyítendő, és nem tekintendők kínzásnak, annak ellenére, hogy a kínzás fogalmát nehéz definiálni, hiszen nagyon szubjektív, és egyénenként eltér, hogy számára hol húzódik a határ a kínzás és a vallatási célokra még elfogadható módszerek között.

Az első igazi áttörést a fogvatartottak jogi helyzetében a Rasul v. Bush (2004) jogeset jelentette, amely megállapította, hogy a nem amerikai állampolgárok *habeas corpus* petíciót nyújthatnak be, azaz bírósági úton megkérdőjelezhetik fogva tartásuk jogosságát. A bíróság arra a kérdésre kereste a választ, hogy az amerikai bíróságoknak van-e hatáskörük a guantánamói haditengerészeti bázison az amerikai hadsereg által fogvatartottak nevében benyújtott fellebbezést meghallgatni, amire a döntés alapján a válasz egyértelműen igen volt. A Legfelsőbb Bíróság kijelentette, hogy „mivel az Egyesült Államok teljes hatáskörrel és fennhatósággal bír a bázis területén” (ahogy azt a bérleti szerződés is tartalmazza 1903 óta), a tény, hogy földrajzilag Kubához tartozik, irreleváns.⁶⁸ Az adminisztráció a foglyokat államterületen kívüli helyszínre hurcolta, úgymond a törvényen kívül, ahol a bíróságok nem voltak elérhetőek számukra, ám a Legfelsőbb Bíróság a Rasul v. Bush – a keresetet az Alkotmányos Jogok Központja (*Center for Constitutional Rights*) nyújtotta be – döntéssel kitégította a törvények alkalmazhatóságának terét oly módon, hogy az Guantánamóra is vonatkozhatson.⁶⁹

⁶⁶ Közszolgálati Online Lexikon: *Jóhiszeműség*, i. m.

⁶⁷ Paust: *Beyond the Law*, 13.

⁶⁸ Rasul v. Bush, i. m.

⁶⁹ Kaplan: *Where is Guantánamo?* 846.

2004. április 28-án láttak napvilágot az Abu Ghraib börtönbotrányt kiobbantó fényképek, melyeken jól látható, ahogy amerikai katonák bántalmaznak iraki rabokat. A CBS csatorna *60 minutes* című műsorában sugározták azokat először, és nem sokkal később az egész világot bejárták a megrázó képek. A leghíresebb közülük azt mutatja, hogy egy iraki fogoly fekete csuklyával a fején áll egy doboz tetején, drótokkal hozzákapcsolva egy elektromos eszközhöz. A hírközlés szerint azzal fenyegették ezt a bizonyos rabot, hogy ha leesik a dobozról, halálos áramütés éri.⁷⁰ A botrányt követően az Egyesült Államok kormánya azonnali vizsgálatot indított az elkövetők felelősségre vonása érdekében.

Antonio M. Taguba dandártábornok jelentésében beszámol több, iraki rabok ellen az amerikai őrszolgálat tagjai által szándékosan elkövetett, rendszerszintű, illegális visszaélésekről.⁷¹ Taguba jelentésében összekapcsolta az Abu Ghraib börtönben kezdődő bántalmazások sorozatát az akkori *Joint Task Force Guantánamo* nevű katonai alakulat parancsnokának, Geoffrey D. Miller dandártábornoknak az iraki látogatásával.⁷² Az Abu Ghraib börtönbotrány kitörése után hónapokkal később is jelentek meg guantánamói visszaélésekről szóló jelentések, mint például a Vörös Kereszt beszámolója 2004 novemberéből, melyben állítják, hogy olyan mentális és gyakran fizikai erőszaknak voltak kitéve a fogvatartottak, ami „egyenértékű a kínzással”.⁷³

Az Abu Ghraib börtönben alkalmazott bántalmazási és kihallgatási technikákat tehát Guantánamóban is alkalmazták. Mégis az iraki börtönben készült képek nyitották fel a világ szemét az Egyesült Államok kihelyezett börtöneiben zajló visszaélésekre. A Bush-adminisztráció a *bad apple*, vagyis a „vannak rossz emberek” érvet használta, miszerint ez a fajta viselkedés nem méltó az amerikai értékrendhez. Az elnök szavaival élve: „...a börtönben lévő emberek cselekedete egyáltalán nem tükrözi azoknak a férfiaknak és nőknek a természetét, akik az egyenruhánkat viselik. [...] Katonáink tisztességes, tiszteletreméltó, szerető emberek.”⁷⁴ Mindeközben továbbra is ragaszkodtak ahhoz az állításukhoz, miszerint Amerika nem alkalmazott kínzást, amit ugyanakkor a nyilvánosságra hozott fotók láttán egyre többen megkérdőjeleztek.

Az iraki börtönbotrányra az amerikai kormány egyik válasza az volt, hogy a védelmi minisztérium (*Department of Defense*) létrehozta a CSRT (*Combatant Status Review Board*) nevű intézményt, melynek az volt a feladata, hogy „jogi eljárás keretében határozza meg a vizsgálatra kijelölt fogva tartott személyek helyzetét, valamint a fogva tartás jogszerűségét”.⁷⁵ A CSRT a rendelkezésükre álló bizonyítékok alapján négy különböző kategóriába sorolta a foglyokat: „bizonyított fenyegetést jelentő törvénytelen harcos”, „potenciális fenyegetést jelentő törvénytelen harcos”, „közvetett fenyegetést jelentő törvénytelen harcos”, aki azért veszélyes az államok nemzetbiztonságára, mert kapcsolatban állt vagy kapcsolatba hozható ismert terroristákkal, illetve szervezetekkel, végül pedig a „bizonyíték hiányában fenyegetést nem jelentő törvénytelen harcos”.⁷⁶ Ezt a besorolási feladatot a CSRT 2004 júliusa és 2005

⁷⁰ Amann: *Abu Ghraib*, 2091.

⁷¹ Taguba: *Article 15-6 Investigation of the 800th Military Police Brigade*, 16.

⁷² Taguba: *Article 15-6 Investigation of the 800th Military Police Brigade*, 8.

⁷³ Lewis, Neil A.: *Red Cross Finds Detainee Abuse in Guantánamo*. The New York Times, November 30, 2004. <https://www.nytimes.com/2004/11/30/politics/red-cross-finds-detainee-abuse-in-guantanamo.html> (letöltés: 2023. október 24.)

⁷⁴ *Bush 'sorry' for abuse of Iraqi prisoners*, i. m.

⁷⁵ Lattmann: *Fogolytábor a guantánamói támaszponton – áttekintés a megnyitástól a bezárásig*, 15.

⁷⁶ Felter–Brachman: *CTC Report: An Assessment of 516 Combatant Status Review Tribunal (CSRT) Unclassified Summaries*, 4–6.

márciusa között végezte el. A besorolás azonban még a negyedik kategóriába sorolt fogvatartottak részére sem jelentett pozitív előrelépést vagy változást.

A fordulópont

Az Abu Ghraib botrányra egyfajta reakcióként egy évvel később Bush elnök aláírta a fogvatartottakkal szembeni bánásmódról szóló törvényt (*Detainee Treatment Act of 2005*), amely „tiltja az Amerikai Egyesült Államok őrizete és ellenőrzése alatt álló személyekkel szembeni kegyetlen, embertelen és megalázó bánásmódot vagy büntetést”.⁷⁷ A törvényben foglaltak alapján az amerikai kormány azon alkalmazottjainak, akik részt vettek „hivatalosan jóváhagyott kihallgatásokban” (*authorized interrogations*), és polgári vagy büntetőjogi eljárásba kerülnek, joguk van felhasználni azt az érvet saját védelmük érdekében, hogy a kihallgatás idején nem voltak tudatában annak, hogy tetteik törvénybe ütköznek, mindössze azt az eljárást folytatták, amire felhatalmazást kaptak, más szóval jóhiszeműen jártak el.⁷⁸

2006-ban az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága megszüntette a Bush által létrehozott katonai döntőbizottságokat a Hamdan v. Rumsfeld jogeset eredményeként, arra hivatkozva, hogy azok megsértik a genfi egyezményben foglalt szabályokat és alkotmányellenesek.⁷⁹ A felperes ebben az esetben Salim Ahmed Hamdan, yemeni állampolgár, aki 2008-ig volt fogva tartva Guantánamóban. Erre reagálva szeptember 6-án Bush elnök beszédében hangsúlyozta a katonai döntőbizottságok visszaállításának fontosságát, kiemelve, hogy ezek a „terroristák nem tartoznak semmilyen nemzethez”, „ők maguk a legfontosabb információforrás” ebben az új fajta, terrorizmus elleni háborúban, aminek megnyerése csak abban az esetben lehetséges, ha „elfogják, kihallgatják és amennyiben szükséges, bíróság előtt felelősségre vonják őket”.⁸⁰ Az elnök kiemelte annak fontosságát is, hogy „az amerikaiak és a világ más részein élők megértsék, hogy miféle embereket tartunk fogva Guantánamóban. Ezek nem piti bűnözők vagy ártatlan szemlélődők, akik véletlenül keveredtek a harctérre. Nagyon szigorú eljárásokat alkalmazunk annak érdekében, hogy azokat helyezzük el Guantánamóban, akik ténylegesen oda is tartoznak. Olyan emberek vannak Guantánamóban, akik feltételezhetően bombakészítők, terrorista kiképzők, toborzók és potenciális öngyilkos merénylők. Azért állnak az őrizetünk alatt, hogy ne tudják meggyilkolni embereinket.”⁸¹ Hozzátette, hogy ezeket az egyéneket olyan helyre kell szállítani, ahol fogva tartásuk biztonságos, és szakemberek tudják őket kihallgatni, továbbá biztosította a nemzetet arról, hogy „ezek az eljárások megbízhatóak, és összhangban állnak a releváns jogszabályokkal”. Beszédét azzal a kijelentéssel zárta, hogy „az Amerikai Egyesült Államok nem kínoz [embe-
reket]. Ez ellentétes lenne törvényeinkkel és értékeinkkel. Nem engedélyeztem, soha nem is fogom.”⁸² Az elnök beszédében erőteljesen igyekezett a foglyok ellenségképének erősítésére, hangsúlyozva, hogy egyrészt hatalmas veszélyt jelentenek az országra, másrészt pedig hogy a fogolytáborban van a helyük.

George W. Bush beszédét követően három hónapba telt a kormánynak elfogadtatni a 2006-os katonai bizottságokról szóló törvényt, amellyel sikerült megkerülni a Hamdan döntést úgy, hogy az felhatalmazta az elnököt katonai döntőbizottságok létrehozására azzal a

⁷⁷ *Detainee Treatment Act of 2005*, i. m.

⁷⁸ *Detainee Treatment Act of 2005*, i. m.

⁷⁹ U.S. Supreme Court: *Hamdan v. Rumsfeld*, 548 U.S. 557.

⁸⁰ Bush: *President Discusses Creation of Military Commissions to Try Suspected Terrorists*, i. m.

⁸¹ Bush: *President Discusses Creation of Military Commissions to Try Suspected Terrorists*, i. m.

⁸² Bush: *President Discusses Creation of Military Commissions to Try Suspected Terrorists*, i. m.

céllal, hogy a törvénytelen ellenséges harcosokat (*unlawful enemy combatant*) ilyen formában állítsa bíróság elé.⁸³ A törvény különbséget tesz kétfajta ellenséges harcos között, az egyik a törvénytelen ellenséges harcos (*unlawful enemy combatant*), a másik pedig a törvényes ellenséges harcos (*lawful enemy combatant*).⁸⁴ Ezen a ponton éleződött ki és vált világossá az addig talán homályosnak tűnő kép, mivel már a foglyok megnevezésében is megjelent maga az „ellenség” kifejezés.

A foglyok jogaihoz köthető legjelentősebb Legfelsőbb Bírósági döntés a Boumediene v. Bush (2008) jogeset során született, ahol a bíróság megállapította, hogy az Egyesült Államok állampolgáraihoz hasonlóan a terrorizmussal vádolt nem-állampolgároknak is alkotmányos joguk van a *habeas corpus* petíció benyújtásához, amitől a 2006-os katonai döntőbizottságokról szóló törvény megfosztotta őket. Kijelentették továbbá, hogy a tény, miszerint a gyanúsítottakat az ország területén kívül helyezik el, nem jelenti azt, hogy alapvető emberi jogaik megszűnnek.⁸⁵

Konklúzió

A 2001. szeptember 11-ei terrortámadásokat követően az Amerikai Egyesült Államokat a reaktív politikai hozzáállás jellemezte, amit az esetleges további terrorista támadásoktól való félelem vezérelt. Egyrészt érthető, hogy ilyen mérvű tragédia után miért sürgette a Bush-adminisztráció, hogy minél előbb elfogják és felelősségre vonják az elkövetőket: hatalmas nyomás nehezedett rá mind saját állampolgárai, mind pedig a világ többi része felől. A váratlan helyzet okozta sokk miatt azonban több olyan hibát is elkövettek, amelyek megelőzhetőek lettek volna némi körültekintést és utánajárást követően.

Az Egyesült Államok magára vállalta a helyzet orvoslásának terhét, és lévén a támadás áldozata, a világ többi része is rábízta a terror elleni háborúval kapcsolatos döntéshozatalt. A jogi és morális szempontól is legsúlyosabb egyik hiba, amit a Bush-adminisztráció elkövetett, az, hogy az elfogott, illetve egyéb módon kézre kerített, terrorizmus elkövetésével vádolt egyéneket bizonyíték híján szóbeszédre és terrorista szervezetekhez köthető feltételezett kapcsolatok alapján hurcolták el a Guantánamói-öbölben található, amerikai fennhatóság alatt álló haditengerészeti bázison kialakított fogolytáborukba. Ennek következtében sok olyan személy is fogságba került, akiknek semmi köze nem volt sem az Al-Kaidához, sem pedig a 9/11-es terrortámadások elkövetéséhez. Ezzel egy időben a kormány teljes mértékben figyelmen kívül hagyta a szövetségi, valamint a nemzetközi emberi jogokra vonatkozó törvényeket, megfosztva ezáltal a fogvatartottakat alapvető jogaiktól.

A kormányzati kommunikációban, elnöki beszédekben és a jogalkotásban egyaránt erősödött a foglyokkal kapcsolatos ellenségkép építése, tudatosan és szándékosan manipulálták a róluk kialakított narratívát. Amellett, hogy Bush elnök a 9/11-et követő legtöbb beszédében hangsúlyozta, hogy a Guantánamóban elhelyezett egyének mennyire veszélyesek nemcsak az Egyesült Államokra, hanem az egész világra nézve, a törvényhozási folyamatban is erőteljesen megfigyelhető, ahogy foglyokból ellenséggé válnak. Önmagában a Bush-adminisztráció által feltalált és alkalmazott kifejezés, a törvénytelen ellenséges harcos (*unlawful enemy combatant*) megnevezésben is megtalálható az 'ellenség' szó. Megtagadták tőlük a hadifogoly-státuszt, azzal a céllal, hogy vallatásuk során különleges kihallgatási technikákat

---

⁸³ Metz: *A kis-nagy ember*, 232.

⁸⁴ Military Commissions Act of 2006.

⁸⁵ U.S. Supreme Court: Boumediene v. Bush, 553 U.S. 723.

alkalmazhassanak, ami a 2005-ös foglyok bánásmódjáról szóló törvény elfogadása előtt gyakran egyenértékű volt a mentális és fizikai kínzással.

A 2005-ös fordulópontot követően a rabok helyzete valamelyest javulni látszott, ám számottevő változás csak a 2008-as Boumediene v. Bush eset után vált kézzelfoghatóvá, amikor a foglyok lehetőséget kaptak arra, hogy bíróság előtt kérdőjelezhessék meg fogva tartásuk legalitását. A guantánamói foglyok tortúrája azonban nem ért véget a kormányváltással. Az első foglyok Guantánamóba szállítása óta körülbelül 780 fogvatartott fordult meg a fogolytáborban, a Bush-kormány közülük nagyjából 540 személyt saját országába hazaszállított, így örökölte meg Obama elnök 2009 januárjában a komplikált és rendkívül összetett, jogi és morális szempontból is szövevényes guantánamói fogolytábor problémáját Bush elnöktől.⁸⁶

Az egyértelműen és világosan alkalmazható jogi keret hiánya, a határozatlan vagy korlátlan idejű fogva tartás lehetősége, a vitatható kihallgatási technikák alkalmazása, valamint a jogi szakkifejezések manipulációja nemcsak hogy megsértette a törvényszerű eljárási szabályokat és az alapvető emberi jogokat, de jelentős jogi és etikai kérdéseket vetett fel. A Bush-kormánynak szüksége volt egy kézzel fogható csoportra, akikről mintázva az egyértelmű ellenségképet, megerősíthették az Egyesült Államok globális szerep- és felelősségvállalását a terror elleni háborúban. Ez a csoport a Guantánamói-öbölbe hurcolt törvénytelen ellenséges harcosokból állt, akiknek túlnyomó többsége soha nem állt bizonyított kapcsolatban terrorista szervezetekkel, mégis éveket töltött fogolyként a támaszponton anélkül, hogy vádat emeltek volna ellene. Ez nem csupán az Egyesült Államok hírnevének ártott, de külpolitikai és kulturális kapcsolatait is megingatta, melynek hatása több mint húsz évvel a fogolytábor megnyitása után is érzékelhető.

BIBLIOGRÁFIA

Nyomtatott források

- Agreement Between the United States and Cuba for the Lease of Lands for Coaling and Naval stations: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/dip_cuba002.asp (hozzáférés: 2023. október 3.)
- Az Amerikai Egyesült Államok Alkotmánya <https://svb.hu/wp-content/uploads/2016/07/alkotmany.pdf> (letöltés: 2023. október 15.)
- Bush, George W.: *Statement by the President in His Address to the Nation*. September 11, 2001. <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010911-16.html> (letöltés: 2023. október 3.)
- Bush, George W.: *Address to a Joint Session of Congress and the American People*. September 20, 2001. <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html> (letöltés: 2023. október 3.)
- Bush, George W.: *President Delivers State of the Union Address*. January 29, 2002. <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html> (letöltés: 2023. október 3.)
- Bush, George W.: *President's Address to the Nation*. September 11, 2006. <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2006/09/20060911-3.html> (letöltés: 2023. október 3.)
- Bush, George W.: *President Discusses Creation of Military Commissions to Try Suspected Terrorists*. September 6, 2006. <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2006/09/20060906-3.html> (letöltés: 2023. október 3.)

---

⁸⁶ *The Guantánamo Docket*. The New York Times, folyamatos frissítés alatt, legutóbbi frissítés: 2023. december 11. <https://www.nytimes.com/interactive/2021/us/guantanamo-bay-detainees.html#timeline> (letöltés: 2023. november 2.)

- Bush 'sorry' for abuse of Iraqi prisoners: President expresses apology to Jordan's king.* CNN, May 7, 2004. <https://edition.cnn.com/2004/ALLPOLITICS/05/07/bush.apology/index.html> (letöltés: 2023. október 15.)
- Central Intelligence Agency: *KUBARK: Counterintelligence Interrogation.* July 1963. <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB122/CIA%20Kubark%201-60.pdf> (letöltés: 2023. október 15.)
- Cheney, Richard: *The Vice President appears on Meet the Press with Tim Russert.* September 16, 2001. <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/vicepresident/news-speeches/speeches/vp20010916.html> (letöltés: 2023. október 3.)
- Decision Not to Regard Persons Detained in Afghanistan as POWs.* The American Journal of International Law, vol. 96. (2002) No. 2. 475–480. doi.org/10.2307/2693945
- Detainee Treatment Act of 2005 – Sec. 1001 – 1006.* December 30, 2005. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-489/pdf/COMPS-489.pdf> (letöltés: 2023. október 3.)
- Egyesült Nemzetek Szövetsége: *A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya.* 1976. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=97600008.tvr> (letöltés: 2023. október 24.)
- Executive Order 13224: Terrorist Designations and the State Sponsors of Terrorism.* September 23, 2001. <https://2017-2021.state.gov/executive-order-13224/> (letöltés: 2023. október 3.)
- Genfi Egyezmények: *A hadifoglyokkal való bánásmódra vonatkozóan.* 1949. <https://jogkodex.hu/doc/3406483> (letöltés: 2023. október 24.)
- Joint Resolution to authorize the use of United States Armed Forces against those responsible for the recent attacks launched against the United States. <https://www.congress.gov/107/plaws/publ40/PLAW-107publ40.pdf> (letöltés: 2023. október 3.)
- Military Commissions Act of 2006.* October 17, 2006. <https://www.congress.gov/bill/109th-congress/senate-bill/3930> (letöltés: 2023. október 3.)
- President Issues Military Order: *Detention, Treatment, and Trial of Certain Non-Citizens in the War Against Terrorism.* November 13, 2001. <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/11/20011113-27.html> (letöltés: 2023. október 3.)
- Rasul v. Bush. OYEZ LII Supreme Court Resources June 28, 2004. <https://www.oyez.org/cases/2003/03-334> (letöltés: 2023. október 3.)
- Taguba, Antonio M.: *Article 15-6 Investigation of the 800th Military Police Brigade.* May, 2004, <https://irp.fas.org/agency/dod/taguba.pdf> (letöltés: 2023. október 29.)
- US Code: Title 18 – Crimes and Criminal Procedure: Chapter 113C – Torture. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2011-title18/pdf/USCODE-2011-title18-partI-chap113C.pdf> (letöltés: 2023. október 3.)
- U.S. Department of Justice, Office of Legal Counsel: *Memorandum for Alberto R. Gonzales Counsel to the President.* August 1, 2002. https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB127/02_08_01.pdf (letöltés: 2023. október 3.)
- U.S. Department of Justice: *Steps in Federal Criminal Process.* <https://www.justice.gov/usao/justice-101/discovery> (letöltés: 2023. október 3.)
- U.S. Supreme Court: *Boumediene v. Bush*, 553 U.S. 723. June 12, 2008. <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/553/723/> (letöltés: 2023. október 3.)
- U.S. Supreme Court: *Hamdan v. Rumsfeld*, 548 U.S. 557. June 29, 2006. <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/548/557/> (letöltés: 2023. október 3.)

The Nation, 2002

The New York Times, 2002, 2004, 2023

Szakirodalom

- Alexander, Matthew: *Kill or Capture: How a Special Operations Task Force Took Down a Notorious al Qaeda Terrorist.* New York: St. Martin's Press, 2011.
- Amann, Diane Marie: *Abu Ghraib.* University of Pennsylvania Law Review, vol. 153. (2005) No. 6. 2085–2141. doi.org/10.2307/4150658 (letöltés: 2023. október 15.)

- Coleman, Diana Murtaugh: *The Amen Temple of Empire*. In: Walicek, Don E. – Adams, Jessica (eds.): *Guantánamo and American Empire: The Humanities Respond*. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan, 2017. 39–67. doi.org/10.1007/978-3-319-62268-2_2
- Crockatt, Richard: *After 9/11: Cultural Dimensions of American Global Power*. London – New York: Routledge, 2007.
- Cutler, Leonard: *Bush vs. Obama Detainee Policy Post-9/11: An Assessment*. *Strategic Studies Quarterly*, vol. 4. (Summer 2010) No. 2. 63–87. <http://www.jstor.org/stable/10.2307/26269798>
- Felter, Joseph – Brachman, Jarret: *CTC Report: An Assessment of 516 Combatant Status Review Tribunal (CSRT) Unclassified Summaries*. West Point, NY: The Combating Terrorism Center, 2007.
- Hofstadter, Richard: *The Paranoid Style in American Politics and Other Essays*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1996. (Újranyomatott kiadása az eredetileg 1964-ben publikált kötetnek.)
- Huntington, Samuel P.: *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon & Schuster, 1996.
- Jalali, Ali A.: *Afghanistan in 2002: The Struggle to Win the Peace*. *Asian Survey*, vol. 43. (2003) No. 1. 174–185. doi.org/10.1525/as.2003.43.1.174
- Kagan, Robert: *Of Paradise and Power: America and Europe in the New World Order*. New York: Vintage Books, 2004.
- Kaplan, Amy: *Where is Guantánamo?* *American Quarterly*, vol. 57. (September 2005) No. 3. 831–858. doi.org/10.1353/aq.2005.0048
- Közszolgálati Online Lexikon: *Jóhiszeműség*. <https://lexikon.uni-nke.hu/szocikk/johiszemuseg/> (letöltés: 2023. november 2.)
- Kuklick, Bruce (ed.): *Thomas Paine: Political Writings*. Cambridge: Cambridge University Press, 1989.
- Lattmann Tamás: *Fogolytábor a guantánamói támaszponton – áttekintés a megnyitástól a bezárásig*. *Nemzet és Biztonság: Biztonságpolitikai Szemle*, 2. évf. (2009) 4. sz. 10–19.
- Metz Rudolf Tamás: *A kis-nagy ember. George W. Bush és a 9/11-es terrortámadás*. In: Körösenyi András (szerk.): *Viharban kormányozni: Politikai vezetők válsághelyzetekben*. Budapest: MTA TK PTI, 2017. 218–239.
- Peterecz, Zoltán: *A kivételes Amerika: Az amerikai kivételesség történelmi bemutatása*. Budapest: Gondolat Kiadó, 2016.
- Pfiffner, James P: *The Efficacy of Coercive Interrogation*. In: Lightcap, Tracy – Pfiffner, James P. (eds.): *Examining Torture: Empirical Studies of State Repression*. New York: Palgrave Macmillan, 2014. 127–159. doi.org/10.1057/9781137439161.0009
- Paust, Jordan: *Beyond the Law: The Bush Administration's Unlawful Responses in the "War" on Terror*. New York: Cambridge University Press, 2007.
- Prieto, Daniel B: *Detention and Interrogation: Civil Liberties and National Security After 9/11*. Council on Foreign Relations, 2009. <http://www.jstor.com/stable/resrep05782.9> (letöltés: 2023. október 15.)
- Restad, Hilde Eliassen: *American Exceptionalism: An Idea that Made a Nation and Remade the World*. London – New York: Routledge, 2015.
- Schmitt, Carl: *The Concept of the Political*. Chicago: The University of Chicago Press, 2007.
- Schmitt, Carl: *Theory of the Partisan*. New York: Telos Press Publishing, 2007.
- Smith, Clive Stafford: *Bad Men: Guantanamo Bay and the Secret Prisons*. London: W&N, 2008.
- Walicek, Don E. – Adams, Jessica: *Finding Guantánamo: Freedom, Paradox, and Poetry*. In: Walicek, Don E. – Adams, Jessica (eds.): *Guantánamo and American Empire: The Humanities Respond*. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan, 2017. 1–39. doi.org/10.1007/978-3-319-62268-2_1